

nova no és *vera* — casi may com a calificatiu» (BDLC VII, 1912, 93). Per la meua part faig constar que és a totes les illes, car també a Formentera vaig anotar d'un pràctic de la illa: «*El Pilar és es nom vertadé de La Mola*» (1963); i a Menorca no cobríssim la veu d'En Moll; tot i que jo vaig anotar a Alaior *verdader* a un pràctic que em parlava de Lluçassaldén (1964). Tanmateix *verdader* no era descartat ni per bons jutges balears; MrnAguiló va usar-los tots dos: en comunicar Ag., confidencialment, al mallorquí Tomàs For- 10 teza, un projecte de Verdagner, li adverteix «y vaja de *verdader* secret» (1883, *Epist. de Verd.* III, 259, nota). I sovint se'n servia Miquel dels S. Oliver: «una *verdadera* eminència», amb l'adv.: «*verdaderament* dignes de Getsemaní» (*Ciutat de Mallorca*, 15, 7), de nou *verdader* 24.1, 26.13, 27.10, 29.3, i l'adv. passim, tan sovint que fins semblen constituir un tic del seu estil, altrament excessent. I en l'estil correcte però rural de JnRosselló: «veient l'aucell mort, tingué un *verdader* disgust» (*En Rupit*, 81.10). O en el menor- 20 qui Ruiz Pablo: «el contradeia --- per desig de sentir-hi --- o per real i *verdader* esperit de contradicció», «cavall indomable --- de *verdadera* casta de la terra» (*Cor de la Terra*, 232.3f., 62.7f.).

Quant a fora del domini català, recordem que és 25 formació peculiar de les quatre llengües romàniques occidentals: port. *verdadeiro*, cast. *verdadero* [S. XI], i oc. *vertadier*, en els trobadors més clàssics i des dels orígens: el llemosí Bertran de Born i el gascò Cercamon ja en el S. XII, els llenguadocians i provençals 30 Peire Cardenal, M. Ermengaut, B. del Olivier etc. (Appel, *Chrest.*). Avui resta viu sobretot en gascò: «ue istoètre de baignaire... qu'ei *bertadère*» Bigorra (parlar de Lanamezà, *Arm. de Gascougnou* 1935, p. 46).

Quant al cat. modern, reprenquem la història 35 d'aquest terme amb la renaix., sense estar-nos d'extrac- tar del que deia fa catorze anys: «Fins a la primera dècada del nostre segle *verdader* es troba en escriptors gens castellanitzants. No parlem ja de Pitarra o de *Lo Verdader Català*, nom del primer periòdic publicat 40 en la nostra llengua des de la seva restauració (1843), car el trobem en la ploma d'escriptors --- com NOLLER, PCormines o JMaragall; p. ex. en cartes d'aquest a corresponsals tan catalans com Soler i Miquel, Ant. Roura o JPijoan (anys 1893 i 1894, O. C. 1960, I, 45 1151b i 1112b)».

Detallem més, car això ja venia d'una figura tan pura i imbuïda de pures i ràncies essències catalanes com MilàF, en aquella solemne ocasió dels *Jocs Fl.*, 1859, «no serà aquest un *verdader* discurs sinó un petit capítol d'història literària ---» (*O. Cat.* Gilí, p. 265). «--- esquivar un mahó enter y *verdader* que li anà ---», Pons Mass. (*Colla d. C.* III, 31); «volia veure'l d'aprop, y aquest desitx féu nàixer en mi una *verdadera* pruija d'arribar al fons de la gorja», MrnVayredà (*Puny.* I, 4 55 xxii, 336 (220)). I no menys Verdagner: «J. Crist --- en lo lloch on nasqué, solament sa *verdadera* Església 's veu privada de celebrar los divins Sacrificis» (*Diet. a T. Santa*, O. C. Pop., 46). «*Verdadera* justícia distribu- 60 tiva» carta de 1890 (*Epistolari* VII, 151). «El rei

D. Joan, *verdader* August de la civilització catalana», Rubió i Lluch (*Els Catalans a Grècia*, 92.3). «La lluna, la pruna ---, vers tal com el pronuncíavem --- era per a mi un *verdader* geroglífic», JqBartrina (*Perpetuïnes*, 13.6). «Bartrina tot ho posava en el seu *verdader* punt --- el *verdader* Bartrina --- una *verdadera* glòria catalana», Val. Almirall (*Diari Cat.*, 5-viii-1885).

La idea de proscriure *verdader* no sorgí fins a 1901, d'un filòleg tan mal orientat com LICARETA, maníac caçador de «*Barbrismes*» que per a aquell seu dicc. desenterra *vertader* en un text del S. XIV, declarant la guerra a *verdader* i *vertidic* (!). Forts de la guia de tal autoritat, el gremi sapientíssim dels «correctors de català» i assessors d'impremta es dediquen a caçar el mot nostre, canviant-lo, a despit o amb tolerància dels autors.

En la biografia de Pijoan per Josep Pla, aquest re- 50 produceix la carta citada de Maragall a Soler i Miquel, però el corrector de l'«Obra Completa» de Pla li canvia *verdader* en *vertader* (vol. x, 163) menyspreant l'original del gran poeta. Com que *vertader* no es va usar mai en el Princ. fins als anys de la primera Gran Guerra, podem estar segurs que Maragall no va escriure *vertader* sinó *verdader* en altres textos on se li atribueix aquesta forma, p. ex. en cartes a Pijoan de 1903 i 1910, en una a Roura de 1891 i en les notes autobiogràfiques de 1886, per més que la forma amb -t- la hi hagi ficada el corrector de l'edició de 1960 de les O. C. (1017a, 1053a, 1104a, 852a).

Vegem-ne d'altres sense prejudicis gramaticals. Co- 55 romines va oscillar entre *verdader* i *veritable*, en part per raons rítmiques que tant pesaven en la seva prosa, en part també per la brama que anaven alçant els «des- castellanitzador a ultrança» (el mot de Fabra): «rumi- ant llarga estona aqueixes raons, que semblen para- doxals i arbitràries a còpia de ser pregonant *verda- deres*; i, encara que va respondre ---», *La Vida Auste- ra* III, § 2, O. C., 713a42, comprovat així a l'autògraf (i eds. 1, a, p. 170). A la seva obra més antiga: «Ajegut 40 entremig de dos companys --- no podia dormir --- L'i- maginació omplia l'espai de visions --- dugues reali- tats: la del meu cervell i la de les coses. Quina és la *verdadera*? No és tan pla com això l'esbrinar-ho ---», *Presons Imag.*, 15.9f.: així en l'autògraf, però ell mateix ho féu canviar en *veritable* (en donar-ho a l'im- pressor, com mostra el ms.).

De més endavant, cap als anys 1920 i 30 recordo 55 que abominava el *vertader*, però els correctors degue- ren imposar-l'hi en obres d'aquell temps: «l'expressió d'un estat cordial, *vertaders*», *Les Llàgrimes de St. Llo- renç* (1929, IV, cap. 3, § 3, O. C., 408b42); «Unamono --- recitava --- *L'Arpa* de Mn. Cinto Verdagner --- per dir-nos que allò era el català *vertader* i no aquell que usàvem nosaltres», «Llibertat, llibertat primer que tot, 55 llibertat *verdadera*», *La Tràgica Fi de Miguel de Un.*, § 5 (no cal dir que imposats pel corrector de la *Re- vista de Catalunya*, on es publicà el 1937, veg. *Diaris i Rec.*, vol. III): en tots dos casos reproduint paraules del basc (orals aquelles, impreses les altres, amb *ver- dadero* és clar). Condemnem aqueixes extralimitacions